

*Izvirni znanstveni članek Original scientific paper (1.01)*  
*Besedilo prejeto Received: 30. 4. 2024; Sprejeto Accepted: 1. 6. 2024*  
UDK UDC: 28-56(497.4)  
DOI: 10.34291/Edinost/79/01/Jeglič  
© 2024 Jeglič CC BY 4.0

Urška Jeglič

## Muslimani v Sloveniji so ramazanski muslimani

*Muslims in Slovenia are Ramadan Muslims*

**Izveček:** Namen prispevka je pojasniti trditev Nedžada Grabusa, ki je muslimane v Sloveniji označil za ramazanske muslimane. Prispevek prikaže, koliko muslimanov v Sloveniji se odloča za post, in predstavi praznovanje ramazanskega bajrama v Sloveniji. V prispevku je prav tako izpostavljena problematika potrošništva v času ramazana, ki pripomore k ozaveščanju praznika, hkrati pa oddaljuje od njegovega bistva.

**Ključne besede:** ramazan, ramazanski bajram, muslimani v Sloveniji, potrošništvo

**Abstract:** *The aim of this article is to clarify Nedžad Grabus' claim that Muslims in Slovenia are Ramadan Muslims. The article shows how many Muslims in Slovenia choose to fast and presents the celebration of Ramadan Bayram in Slovenia. It also highlights the problem of consumerism during Ramadan, which helps to raise awareness of the holiday while distancing it from its very essence.*

**Keywords:** *ramadan, ramadan Bayram, Muslims in Slovenia, marketing*

### Uvod

Islam je v Sloveniji prisoten od začetka 20. stoletja, število muslimanov pa se je v tem obdobju znatno povečalo. Leta 2024 se okrog 4,5 % prebivalcev Republike Slovenije versko opredeljuje za muslimane. Narašča število muslimanov, ki pripadajo drugi ali tretji generaciji muslimanskih priseljencev, za katere velja, da so se rodili v Sloveniji in se identificirajo z dvojno narodnostno pripadnostjo (Slovenec in Bošnjak ali Slovenec in Črnogorec, Slovenec in Albanec) ali pa zgolj z narodno oznako Slovenec. Večina muslimanov v Sloveniji ima korenine v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Črni gori, nekaj jih prihaja tudi iz Severne Makedonije in Sandžaka.

Namen prispevka je pojasniti oznako Nedžada Grabusa, muftija Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji med letoma 2006 in 2021, ki je muslimane v Sloveniji imenoval ramazanski muslimani (2011, 196), saj naj bi muslimanski verniki v času meseca razmazana ojačali svojo versko življenje, medtem ko so preostali del leta veliko manj zavzeti. V nadaljevanju prispevka bomo poskušali potrditi oz. zavreči izrečeno trditev, kar bomo okrepili z empiričnimi dokazi, ki temeljijo na kvalitativnem (intervjuji, opazovanje brez udeležbe) in kvantitativnem (vprašalniki) raziskovanju. Za boljše razumevanje situacije je bila za namen prispevka narejena tudi primerjava s tujimi raziskavami, ki so preučevale versko prakso muslimanov v času ramazana. Za lažje razumevanje vsebine pa bomo na začetku namenili nekaj besed mesecu ramazanu, postu in ramazanskemu bajramu.

## 1 Mesec ramazan in ramazanski post

Ramazan je deveti mesec islamskega koledarja. Muslimani se ves mesec držijo strogega posta, ki velja za tretji steber islama. Postni čas se zaključí s praznikom ramazanski bajram. Post je spokorna verska praksa mnogih religij, katere namen je odpoved dobrinam, užitku in vsem stvarjem, ki nam preprečujejo, da bi bili v stiku s samim seboj. Odpoved pomaga človeku, da postane bolj dovzeten za duhovne stvari in v sebi naredi prostor za duhovno hrano. S postom se verniki zahvaljujejo Bogu, ki jim je z razodetjem Korana pokazal pravo pot (K 2, 185). Iskreni post je tisti, ki prihaja iz globine človekove duše, ki pričakuje Boga. Prerok Mohamed je namreč dejal, da je človek, ki ima od posta le občutek lakote, zgrešil samo bistvo posta. Post od hrane, pijače in telesnih užitkov človeku pomaga, da se poglobi vase in s tem doseže duhovno korist posta.

Post v mesecu ramazanu je tretji od petih stebrov zapovedane islamske prakse, ki zadeva vse muslimane od dvanajstega do sedemdesetega leta starosti. Izjema so ostareli, bolni, otroci, nosečnice, doječe matere, tisti, ki opravljajo težka fizična dela ali so na potovanju, in ženske v času mesečnega perila.

Za post obstajajo pravni predpisi, njihove temelje pa najdemo v Koranu (K 2, 183-187; 9, 112). Post je vzdržnost od vsega, kar lahko pokvari človeka (pijača, hrana, spolnost, kajenje). Poteka od zore do sončnega zahoda.



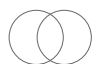
Začetek sončnega zahoda naznani viden mlaj na nebu, ki sta ga v preteklosti morali potrditi dve priči, danes pa pri tem pomaga tehnologija. Koran (2, 187) namreč pravi: »Jejte in pijte, dokler se ob svitanju bela nit ne loči od temine. Potem se postite do noči.« Post traja določeno število dni (K 2, 184). V tem času muslimani ne smejo jesti, piti, imeti spolnih odnosov ali pa se predajati kakršnim koli drugim užitek. V zadnji tretjini posta so spolni odnosi prepovedani tudi ponoči. Dnevni post verniki prekinajo z vodo in nekaj dateljni, nato pa se posvetijo večerni molitvi. Šele nato sledi iftar, skupna družinska večerja, na katero se muslimani skrbno pripravijo.

Zanikanje posta bi pomenilo izstop iz islamske vere. Sestavljata ga vzdržnost in namen. V mesecu ramazanu, ki se deli na tri dele, se je treba boriti za šehado, namaz (molitev), zaščito pred ognjem in dobro delo. Ponoči je čas bogoslužja, kar muslimani imenujejo ibadet. Nočna molitev v mesecu ramazanu se imenuje teravija. V postnem času so muslimani še toliko bolj poklicani k branju, recitiranju in preučevanju Korana. Bogoslužje se okrepi v zadnji tretjini ramazana.

Post zahteva od vernikov strogo disciplino in spokornost. Odreči se vodi in hrani je velik izziv, ki pa po besedah muslimanov ni težek, če si ga človek zna osmisliti. V intervjujih, ki smo jih opravili z muslimani v Sloveniji, pa je bil pogost odgovor tudi to, da je težavnost posta odvisna od letnega časa. Liturgični muslimanski koledar je lunarni koledar, ki je v nekaterih muslimanskih državah tudi uradni državni koledar. Lunarni koledar je za 11 dni krajši od sončnega koledarja in tako šteje 12 mesecev, 354 dni, 8 ur in 48 minut. Prestopno leto (vsako drugo ali tretje leto) šteje dan več. Islamski prazniki so na sončni koledar premični in so vsako leto 11 dni prej.

## 2 Ramazanski bajram

Beseda bajram ima korenine v turškem jeziku. Pomeni praznik. Balkanski muslimani, posledično pa tudi muslimani v Sloveniji so zaradi svoje zgodovinske povezanosti z Osmanskim cesarstvom prevzeli turška imena za praznike. Ramazanski bajram se v arabščini imenuje »id al-fitr«. Ker je z mesecem ramazanom povezano tudi praznovanje blagoslovljene noči, »lejletu-l-kader«, bomo razlago obeh praznikov obravnavali skupaj.



Praznik poteka tri dni, in sicer v prvih dneh meseca ševvala, ki nastopi za ramazanom. Začne se po končanem mesecu posta, ko se muslimani spominjajo razodetja Korana Preroku Mohamedu. O tem priča tudi koranski stih 97, 3 kjer je zapisano, da je noč kadr boljša od tisočih mesecev. Muslimani to noč preživijo v molitvi in globokem premišljevanju.

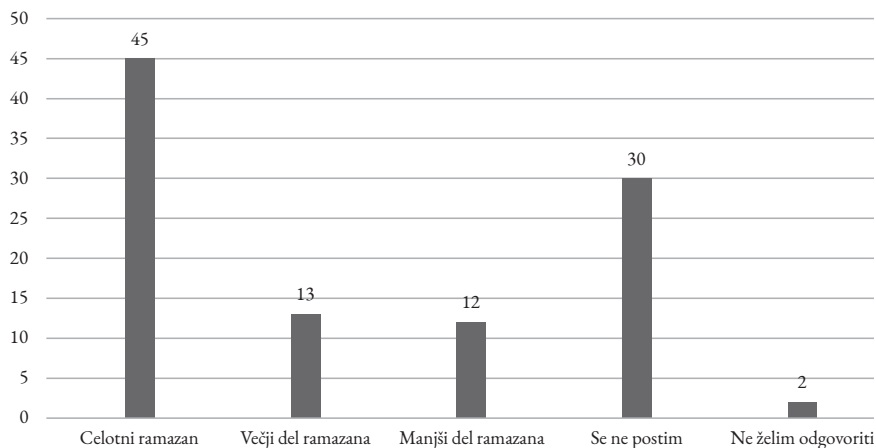
Ramazanski bajram je drugi največji muslimanski praznik, čeprav se zdi, da ga muslimani praznujejo bolj pogosto kot kurban bajram in da je, vsaj na Zahodu, bistveno bolj komercialen. Praznična molitev se začne na prvi dan meseca ševvala z jutranjo molitvijo. Obred v džamiji se zaključi s hutbo oz. pridigo imama. Verniki se na ta dan množično udeležujejo skupnih molitev. V navadi je, da se muslimani odpravijo na molitev po eni poti, vračajo pa se domov po drugi. Simbolno sporočilo običaja se skriva v tem, da verniki na ta način prejmejo več milosti, ki jo Bog na ta dan pošilja na Zemljo.

Ramazanski bajram ni zgolj praznik celotne islamske skupnosti, temveč je hkrati osebni praznik za vsakega muslimana, posebno veselje pa začetijo tisti, ki so se v celotnem obdobju dosledno držali posta. Je družinski praznik, ko se družina zbere na tradicionalnem kosilu, imenovanem bajramska sofrā. Kosilo je praznično, mize so obložene z najboljšimi jedmi. Po islamskem učenju naj bi bil prvi dan praznika namenjen družini, ostala dva pa obisku prijateljev, sorodnikov in grobov (mezarje) svojih pokojnih, kjer se z molitvijo spomnijo tudi nanje. Bajram se vošči z besedami: »Bajram šerif mubarek olsun!« Na voščilo se odgovori: »Allah razi olsun.« Lahko pa preprosto čestitamo z besedami srca. Pri voščenju se muslimani držijo navade, da otroci starše in stare starše poljubijo na desno roko, ti pa jim vrnejo poljub na čelo. (Praznovanje ramazanskega bajrama 2016)

### **3 Post pri muslimanih v Republiki Sloveniji**

Muslimane v Sloveniji smo povprašali, koliko časa se postijo v postnem obdobju. Rezultati so vidni z grafa.





**Graf 1:** Pogostost prakticiranja posta pri muslimanih v Sloveniji (vir: raziskava avtorja članka)

Raziskava verske prakse muslimanov v Sloveniji je pokazala, da se v celotnem postnem obdobju posti 45 % muslimanov. Sledijo tisti, ki posta ne prakticirajo (30 %). Delež tistih, ki se postijo večji ali manjši del postnega obdobja, je skorajda enak. S pomočjo intervjujev z imami in muslimanskimi verniki v Sloveniji smo tudi izvedeli, da se nekateri muslimani odločijo za post vsako leto, drugi pa takrat, ko to začitijo in ko se jim zdi, da jim življenjske razmere to dopuščajo. Posti se več moških (57 %) kot žensk (36 %), kar je pričakovano tudi glede na islamske predpise obveze posta, iz katerega so ženske izvzete v času nosečnosti, dojenja in mesečnega perila.

Vprašanje o postu je vsebovala tudi raziskava Aufbruch (World Values Survey 2007, 145), ki pa je anketirance spraševala le, ali se postijo. Predvidevamo lahko, da so pritrnilno odgovorili vsi vprašani muslimani, ki opravljajo ramazanski post, ne glede na to, ali se postijo celotno postno obdobje, večji ali manjši del. Po raziskavi Aufbruch se posti 58 % vprašanih, po rezultatih naše ankete pa je takih 69 %.

V Bosni in Hercegovini se celotno postno obdobje posti 39 % vernikov (Alibašić 2015), kar je za 6 % manj kot pri nas. Četrtnina se jih posti večji del posta, 15 % muslimanov pa manjši del postnega obdobja. Delež tistih, ki se ne postijo, je za 11 % manjši kot v naši raziskavi. Ta podatek



je za nas zanimiv, ker ima večina muslimanov v Sloveniji korenine v Bosni in Hercegovini, posledično pa je tudi verska praksa muslimanov v Bosni in Hercegovini ter Sloveniji podobna.

Veliko več muslimanov se posti v Turčiji, namreč 83 %, nekoliko več žensk in več mlajših kot pa starejših od 65 let. Ahmet Türkan (2023, 103) prav tako navaja, da se muslimani v Turčiji med ramazanom bolj dosledno držijo verskih predpisov – predvsem bolj pogosto molijo.

Anketiranci, ki so se po narodnosti opredelili za Slovence, se v večini ne postijo (67 %), kar je lahko odraz tega, da so potomci priseljencev prve generacije bolj asimilirani. Posledično se manj držijo verskih predpisov oz. jih popolnoma opustijo. Hkrati pa obstajajo tudi v Sloveniji »sekularni« muslimani, pri katerih je opredelitev za muslimane zgolj del tradicije. Verske prakse namreč ne prakticirajo. Med narodno opredeljenimi Bošnjaki/Bosanci in Muslimani se več kot polovica, in sicer 56 % oz. 52 %, posti celotno postno obdobje. Drugi najpogostejši odgovor pri obeh skupinah je bil, da se ne postijo. Med Bošnjaki/Bosanci je takih 16 %, pri Muslimanih pa 24 %. Pri Albancih je delež tistih, ki se postijo oz. se ne držijo posta, skorajda enak, a se na te podatke zaradi nizkega števila Albancev v raziskavi ne moremo zanašati. Večina anketirancev, ki so se opredelili pod drugo, se posti celotno postno obdobje.

Posta se najbolj dosledno držijo muslimani, ki so se rodili in odraščali izven Slovenije. Takih je 70 %. Med muslimani, ki so se v Sloveniji rodili, in tistimi, ki so se v Slovenijo priselili v otroštvu ali mladosti, ne opazamo večjih razlik glede posta.

V mesecu ramazanu se celotno postno obdobje posti 68 % članov Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji, 25 % tistih, ki niso člani Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji, in 38 % tistih, ki pripadajo kateri od alternativnih muslimanskih skupnosti v Sloveniji.<sup>1</sup> Ne posti se manjšina članov Islamske skupnosti, več kot polovica nečlanov Islamske skupnosti v Republiki

---

1 V registru Cerkev in drugih verskih skupnosti so v Sloveniji registrirane tri muslimanske skupnosti. Bistveno največja je Islamska skupnost v Republiki Sloveniji. Drugi skupnosti sta še Slovenska muslimanska skupnost in Slovenska islamska skupnost milosti. Prav tako je v Sloveniji prisotna islamska sekta Ahmadija.



in malo več kot 10 % tistih, ki so odgovorili drugo. Med tistimi, ki se postijo večji ali manjši del postnega obdobja, večjih razlik ni zaznati. Opažamo, da je verska identiteta muslimanov, ki niso vključeni v nobeno muslimansko versko skupnost, manj izrazita.

Intervjuvanci, ki se postijo, so povedali, da se je na post le treba pripraviti. Med raziskavo smo se srečali z več muslimani, ki so dejali, da se v ramazanu brez večjih težav odpovedo prepovedanim stvarem. Čeprav jim je čez leto težko redno moliti, prebirati islamsko literaturo in se odpovedati svojim razvadam, jim to v času ramazana ne povzroča težav. Eden izmed intervjuvancev je dejal, da se posti kljub sladkorni bolezni, a da v postnem času nima nobenih zdravstvenih težav.<sup>2</sup> Zdi se, da ima pri tem veliko vlogo sama odločitev za post in da je poleg verskega motiva post tudi čas osebnega razmišljanja, samorefleksije in na neki način tudi preizkušanja samega sebe.

#### 4 Praznovanje ramazana pri muslimanih v Republiki Sloveniji

Mesec ramazan ima za vse muslimane po svetu posebno mesto. To ni le mesec odpovedovanja, ampak gre predvsem za čas duhovnega boja, čas za premišljevanje, razločevanje in krepitev duha. V vseh muslimanskih skupnosti se v tem času prirejajo različni dogodki, ki pomagajo vernikom razumeti in doživeti pomen ramazana. V Sloveniji sta ponudba in organizacija tovrstnih dogodkov iz leta v leto večji, zasluge za to pa ima predvsem Islamska skupnost v Republiki Sloveniji. Kljub temu so muslimani mnenja, da se v Sloveniji pozna, da islam ni večinska religija, in da je slovenska kulturna tradicija prežeta s krščanstvom. Po besedah intervjuvancev je bajram bistveno lepše doživeti v Bosni in Hercegovini ali kateri drugi državi z večinsko muslimanskim prebivalstvom, kjer se na vsakem koraku čuti praznični pridih, ki bi ga lahko primerjali z vzdušjem veselega decembra v zahodnih državah. Slednje je tudi razlog, zakaj se veliko muslimanov za praznike vrača v svojo domovino oz. v domovino svojih prednikov. Zavedati se pa moramo tudi tega, da se z izzivi praznovanja praznikov

---

2 Opravljenih je bilo več študij, ki preučujejo vpliv ramazanskega posta na zdravje. Mohammad Hossein Rouhani in Leila Azadbakht (2014, 991) ugotavljata, da študije sicer kažejo na varovalne in pozitivne zdravstvene učinke ramazanskega posta, a je potrebno za zanesljivejše zaključke izvesti natančnejše raziskave.



in opravljanja različnih verskih dolžnosti srečujejo tudi muslimani v Bosni in Hercegovini, ki jim 11. člen ustave Bosne in Hercegovine veleva ločitev zasebne in javne sfere življenja. Posledično tudi muslimani v Bosni in Hercegovini v času ramazana ne morejo brez upravičenega razloga zapustiti delovnega mesta ali pouka, da bi lahko opravili ramazanske dnevne molitve ali katero koli drugo versko prakso (Filandra 2023, 77). Hkrati pa ne smemo spregledati, da mlajše generacije muslimanov, ki so bile rojene v Sloveniji, za svojo domovino štejejo Slovenijo in da je druga generacija povsem integrirana ali celo asimilirana v slovensko družbo. Tako vse več slovenskih muslimanov ostaja tudi za praznike v Sloveniji. Večina intervjuvancev je omenila, da je dom tam, kjer so družina in tvoji najdražji.

Obisk molitev se po besedah imamov Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji v času ramazana znatno poveča. V tem času se znotraj odborov pojavljajo tudi dodatna izobraževanja in predavanja, na katera povabijo hafize in ugledne predavatelje iz tujine. Iz intervjujev smo sicer izvedeli, da vsi muslimani s ponudbo v času ramazana niso zadovoljni, saj naj bi bila ta v Ljubljani precej boljša kot drugod po Sloveniji. Razlog za to je tudi dejstvo, da edina džamija v Sloveniji stoji v Ljubljani in da je v Ljubljani lociran Muslimanski kulturni center, znotraj katerega prirejajo izobraževalne in kulturne dogodke.

Osrednja molitev ramazanskega bajrama je jutranja molitev na prvi dan praznika. Skupinske molitve potekajo v vseh odborih Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji, prav tako jih prirejajo alternativne muslimanske skupnosti v Sloveniji. Gre za najbolj obiskano molitev v letu. Aprila 2024 se je samo v Ljubljani pri molitvi zbralo več kot 5000 muslimanov. Pred postavitvijo džamije so v te namene najemali telovadnico, kar je še vedno praksa v drugih večjih odborih Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji. Praznovanje ramazanskega bajrama je bilo leta 2024 na neki način tudi prelomno, saj je nacionalna slovenska televizija prvič neposredno prenašala molitev iz ljubljanske džamije. Tako so lahko preko spleta molitev spremljali tudi bolni in ostareli ter širša slovenska javnost, kar lahko pozitivno pripomore k premostitvi medkulturnih in medreligijskih mostov in boljšemu spoznavanju islama.

Predvsem člani Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji si prizadevajo za dobre medsebojne odnose z drugače verujočimi ali neverujočimi





Slovinci. Od leta 2022 prirejajo bajram s sosedi. Ob praznovanju letošnjega bajrama s sosedi so na spletni strani Islamske skupnosti v Republiki zapisali (2024):

Praznovanje bajrama s sosedi ni bila le priložnost za uživanje v kulturi, umetnosti in sladkih dobrotah, ampak tudi za gradnjo mostov med ljudmi, spoznavanje novih prijateljev in poglobljanje obstoječih vezi. Ta dan ostaja v srcih vseh udeležencev kot spomin na lepoto skupnosti in moč skupnega praznovanja ter je dokaz, da so spoštovanje, razumevanje in sožitje ključni za harmonično sobivanje v naši družbi.

Muslimani v Sloveniji praznujejo ramazanski bajram najraje v krogu družine. Poleg prazničnega kosila je ta čas namenjen tudi medsebojnemu obdarovanju, druženju in obiskovanju grobov umrlih svojcev. Glede na to, da muslimanski prazniki v Sloveniji niso dela prosti dnevi, si večina vernikov vzame dopust. Nekateri muslimani v Sloveniji se zaradi tega počutijo diskriminirane, saj so po drugi strani nekateri krščanski verski prazniki hkrati tudi dela prosti dnevi. Leta 2017 je Almir Talić podal pobudo za izpodbijanje Zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji, ki pa jo je ustavno sodišče na podlagi neutemeljenih dejstev zavrnilo. Odgovor sodišča je bil, da nabor dela prostih dni sicer sledi nekaterim verskim praznikom, a ne zaradi njihove vsebine, temveč zaradi njihove tradicionalne, kulturne, zgodovinske in družinske razsežnosti. (Grabus 2021, 143–151)

## 5 Komercializacija ramazana

Praznovanje ramazanskega bajrama je postalo v zadnjih letih močno komercializirano, kar je še posebej vidno v Evropi, Združenih državah Amerike in gospodarsko močnejših islamskih državah. Opazimo lahko veliko povezav pri obnašanju vernikov med islamskim ramazanom in krščanskim adventom oz. praznovanjem ramazanskega bajrama in praznovanjem božiča, pri čemer pa ne smemo spregledati tudi bistvene razlike, ki se skriva v pomenu in dojemanju določenega obdobja. Čeprav se tudi islamski prazniki vse bolj komercializirajo, se zdi, da ima duhovna komponenta pri muslimanih vidnejšo in osrednjo vlogo. Slednje velja predvsem



za tiste muslimane, ki se odločijo za post in poglobitev verskega življenja. Nasprotno pa je »veseli december« v mnogih primerih izpodrinil adventno pripravo na praznovanje božiča v zahodni kulturi, odločitev za post pred praznovanjem velike noči pa je v zahodni kulturi prej izjema kot pravilo.

A kot smo že omenili, je tudi ramazan postal tržna niša. Nedavna študija o nakupovalnih navadah muslimanov je pokazala, da muslimani v času ramazana zapravijo 46 % več denarja, v času ramazanskega bajrama pa se izdatek poveča za 76,3 %, kar je bržkone povezano s kupovanjem daril za najdražje (ElSharkawy 2024). V tem obdobju zapravijo veliko denarja za hrano, saj so za iftarje značilne bogato obložene mize. Hkrati naraste prodaja ženskih muslimanskih oblačil, predvsem abaj in hidžabov, ki jih imajo muslimanke oblečene med opravljanjem molitev in iftarjev. Precej denarja se porabi tudi za nakup domače dekoracije, ki spominja in opominja vernike na čas ramazana ter pomaga pričarati postno, pozneje pa praznično vzdušje. Med muslimani so zelo priljubljena stojala za sveče in različne osvetljave, praznični napisi, baloni z napisom ramazanski bajram, jedilni pribori, različni okraski ali posoda v obliki polmeseca in zvezde, koledarji z namenom odštevanja postnih dni itd.

Vse to so vidna znamenja praznovanja ramazanskega bajrama, ki jih na veliko promovirajo tudi različni muslimanski vplivneži, ki so prisotni na različnih družbenih omrežjih. Marketinška kampanja v času ramazana po eni strani pripomore k ozaveščanju praznovanja praznika in morebiti muslimanom, predvsem tistim, ki živijo v zahodnem svetu, pomaga pričarati praznično vzdušje ter jih nagovori k ohranjanju tradicije. Po drugi strani pa marketinška podoba oddaljuje od bistva samega ramazana, katerega prvi namen je iskrena odločitev za spokornost in čas za Boga, ne pa za potrošnjo. Zavedati se moramo, da predmeti z ramazanskimi napisi ne povedo veliko o človekovi duhovni pripravi in lahko celo zamegljijo bistvo postnega časa, ki je namenjen skromnosti in spokornosti. Vidimo lahko, da se muslimani v sodobnem svetu soočajo s podobnimi izzivi kot kristjani in da tudi muslimanskim praznikom grozi zameglitev bistva praznika, pri čemer naj bi praznično vzdušje pričarale materialne stvari.



## Zaključek

Namen članka je odgovoriti na vprašanje, ali so muslimani v Sloveniji ramazanski muslimani. Če za merilo vzamemo obisk skupnih molitev in izpolnjevanje verskih predpisov islamske verske prakse, je naš odgovor pritrdilen. Na podlagi opravljene raziskave smo videli, da muslimani v Sloveniji med ramazanom bolj redno molijo in v večji meri obiskujejo skupinske molitve. Nekateri od njih se tudi odločijo za post, veliko jih v tem času prispeva letni prispevek miloščine – zekat. Na podlagi širše študije verske prakse muslimanov v Sloveniji (Jeglič 2022) je bilo ugotovljeno, da največji del muslimanov v Sloveniji prištevamo med kulturne vernike, s čimer lahko razložimo tudi pomembnost praznovanja ramazanskega bajrama za muslimane v Sloveniji. Praznovanje ramazanskega bajrama (pa tudi drugih verskih praznikov) je ohranjanje stika s kulturo prednikov, ki so živeli v Bosni in Hercegovini, na Kosovu ali v kateri drugi balkanski državi, od koder so migrirali v Slovenijo. Gre za ohranjanje družinske, nacionalne oz. kulturne in verske tradicije, pri čemer je pri nekaterih vernikih bolj v ospredju ena, pri drugih pa druga komponenta.

Pomembno je poudariti, da oznaka »ramazanski muslimani« ni slabšalna in da skuša le opisati versko življenje muslimanov v Sloveniji. Muslimani v Sloveniji se v tem bistveno ne razlikujejo od drugih muslimanov v Evropi. Obširna študija, narejena v Nemčiji, je pokazala, da se redno posti 27 % muslimanov v Nemčiji, ki imajo korenine v jugovzhodnem delu Evrope, in kar 61 % muslimanov, ki prihajajo iz Turčije. Od tistih, ki prihajajo iz jugovzhodne Evrope, se jih 37 % ne posti, 36 % pa se jih posti občasno. (Haug, Müssing in Stichs 2009, 6) Vidimo tudi lahko, da so muslimani v Sloveniji sekularizirani. Islam zapoveduje izpolnjevanje petih stebrov islama ali pet dolžnosti islamske verske prakse, ki bi jih verniki morali opraviti. Raziskava religijskega centra Pew Research iz leta 2012 kaže, da se posti 93 % svetovne muslimanske populacije. Več jih izpoveduje le šhado.

Ugotavljamo, da so muslimani v Sloveniji nekoliko bolj sekularizirani kot muslimani v Bosni in Hercegovini ter da je verska praksa muslimanov v Sloveniji primerljiva z versko prakso muslimanov iz jugovzhodne Evrope, ki živijo drugih evropskih državah, denimo v Nemčiji ali Avstriji. Vpliv na to ima v prvi vrsti bolj sekularizirano okolje. Raziskava Gallup (2010), ki je potekala od 2008 do 2009, je pokazala, da je religija pomembna 47 %



prebivalcem Slovenije in kar 77 % prebivalcem Bosne in Hercegovine. Po podatkih raziskave SJM 17/1 (Uhan idr. 2017) je religija pomembna za točno 70 % muslimanov in za 20 % rimokatolikov. Na večjo sekularizacijo muslimanov v Sloveniji vpliva tudi dejstvo, da predstavljajo manjšino. Intervjuvani muslimani so dejali, da se v večini primerov ne želijo izpostavljati. Eden izmed razlogov naj bi bila nenaklonjenost slovenskega okolja do priseljencev iz bivših držav Jugoslavije, še posebej do muslimanov. Z izjemo redkih posameznikov sprejemajo slovensko zakonodajo brez večjega nasprotovanja, prav tako se prilagodijo načinu življenja. Veliko muslimanov je asimiliranih, praznovanje ramazanskega bajrama pa je še edini stik z muslimansko zgodovino njihovih prednikov. Zagotovo bi lahko bila situacija tudi drugačna. Šterbenc (2011, 162–167), naslanjajoč se na Bruca, omenja kulturno obrambo manjšinske skupine, pri kateri pride do povečanja pripadnosti religiji in posledično do zaustavljanja sekularizacije. Slednjo pa v prvi vrsti zaustavlja nacionalistična vloga religije. Pri muslimanih v Sloveniji ne opazamo uporniškega prebujanja »muslimanske zavesti«, izjema je le manjša skupina muslimanov, ki sledi načelom salafitske pravne šole, kjer je v ospredju posnemanje izvirnega, arabskega islama, ne pa nacionalistična vloga religije. Posledično je tudi proces desekularizacije na ravni družbenega in javnega življenja manjši.

Prednost tovrstnih razmer vidimo v tem, da muslimani v Sloveniji, ki praznujejo ramazanski bajram in ki se odločijo za post v svetem mesecu, to naredijo z iskrenim namenom, in ne pod prisilo, kot se to dogaja drugod po svetu, tudi v Evropi. Anna Zadrožna (2013, 41) je med raziskavo ugotovila, da večina makedonskih muslimanov nikoli ni brala Korana in hadisov, a jih večina pozna osnove islama. Poznavanje arabščine je slabo. Ker le redki obiskujejo verski pouk, obstajajo tudi taki, ki molijo, a ne vedo, kaj besede pomenijo. Versko življenje makedonskih muslimanov se spremeni v času ramazana, ko se večina vernikov odloči za post. Po drugi strani pa Zadrožna (42–43) omenja, da se je med svojim terenskim delom prvič nekoliko oštela, ko je ljudem verjela (nasedla), da se dosledno držijo posta. Po večkratnem delu na terenu in bolj pozornem opazovanju je namreč ugotovila, da se večina makedonskih muslimanov posti iz strahu pred opravljanjem in stigmatiziranjem. Pri pozornem opazovanju je večkrat opazila, da so mladi muslimani v času ramazana na skrivaj kadili cigarete in da so moški pogosto hodili v večja mesta, kjer so obilno jedli in pili.



Muslimane v Sloveniji lahko nedvomno označimo za ramazanske muslimane, pri čemer je praznovanje ramazana tesno povezano s kulturo njihovih prednikov in ohranjanjem tradicije, ki se pri določenih posameznikih kaže tudi po obisku molitev in postu v času ramazana. Muslimani v Sloveniji pri tem niso izjema – podoben vzorec najdemo tudi pri muslimanih iz Jugovzhodne Evrope, ki so se preselili v Nemčijo in Avstrijo. V Sloveniji se sicer posti 60 % manj muslimanov v primerjavi s celotno muslimansko populacijo, a je njihov post iskren in temelji na svobodni odločitvi. Podatkov o povečani potrošnji muslimanov v Sloveniji sicer nimamo. Na prvi pogled se zdi, da se muslimani v Sloveniji bolj posvečajo kulinariki kot trošenju denarja za različne dekoracije. Pri potrošnji v času ramazana verjetno zaostajajo za muslimani v drugih državah zahodnega sveta, a glede na različne marketinške kampanje je vprašanje časa, kdaj bodo muslimani v Sloveniji, predvsem mlajše generacije, začeli posnemati svetovne trende. Čas bo pokazal, ali bo slednje vplivalo na praznovanje ramazana in ramazanskega bajrama v Sloveniji in ali bo praznik s tem postal tudi v slovenski družbi bolj opazen in prepoznaven.



## Reference

- Alibašić, Ahmet.** 2015. Bosnia and Herzegovina. V: Jocelyne Cesari, ur. *The Oxford Handbook of European Islam*, 429–474. Oxford: Oxford University Press.
- ElSharkawy, Nada.** 2024. Effective Ramadan Marketing Strategies for 2024: A Comprehensive Guide. 28. 2. Godaddy. <https://www.godaddy.com/resources/ae/skills/ramadan-how-can-you-plan-an-effective-social-media-strategy> (pridobljeno 30. 4. 2024).
- Filandra, Šaćir.** 2024. Religion and Politics in Thirtieth Days: A Case Study of Bosnia and Herzegovina. *Edinost in dialog* 78/1: 71–94.
- Gallup.com.** 2010. Domača stran. Religiosity Highest in World's Poorest Nations United States is among the rich countries that buck the trend. 31. 8. <https://news.gallup.com/poll/142727/religiosity-highest-world-poorest-nations.aspx> (pridobljeno 23. 8. 2021).
- Grabov, Nedžad.** 2011. *Sožitje je naša pot: Intervjuji in govori muftija dr. Nedžada Grabova*. Ljubljana: Kulturno-izobraževalni zavod Averroes.
- – –. 2011. *Annotated Legal Documents on Islam in Europe: Slovenia*. Leiden; Boston: Brill.
- Haug, Sonja, Stephanie Müssing in Anja Stichs.** 2009. Muslim Life in Germany: A study conducted on behalf of the German Conference on Islam. NP Data. <http://www.npdata.be/Data/Godsdiens/Duitsland/fb6-muslimisches-leben-englisch.pdf> (pridobljeno 22. 8. 2021).
- Islamska skupnost v Republiki Sloveniji.** 2016. Praznovanje ramazanskega bajrama. 3. 7. Domača stran. <https://www.islamska-skupnost.si/novice/2016/07/praznovanje-ramazanskega-bajrama/> (pridobljeno 6. 4. 2020).
- – –. 2024. Bajram s sosedi. April. Domača stran. Elektronski vir. [https://www.islamska-skupnost.si/2024/04/bajram-s-sosedi-2024-praznovanje-sozitja-na-plocadi-mkc-ljubljana/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1spVsGU-9l3V9HQ8033grbBcgYL-QpebjyDNDtBQ42417R-cFfEhjeevN8\\_aem\\_ASVJtp4zUbQytkFn8tr9LP6Cx0i5jnVhmY5vHr1WJP4CSGI7Vab006grlzbKosj0x0Vs\\_YyKdQ5tiLp8q7rZlup](https://www.islamska-skupnost.si/2024/04/bajram-s-sosedi-2024-praznovanje-sozitja-na-plocadi-mkc-ljubljana/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1spVsGU-9l3V9HQ8033grbBcgYL-QpebjyDNDtBQ42417R-cFfEhjeevN8_aem_ASVJtp4zUbQytkFn8tr9LP6Cx0i5jnVhmY5vHr1WJP4CSGI7Vab006grlzbKosj0x0Vs_YyKdQ5tiLp8q7rZlup) (pridobljeno 15. 4. 2024).
- Jeglič, Urška.** 2022. Verska praksa muslimanov v Sloveniji. Doktorska disertacija. Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Koran.** 2005. Prev. Erik Majaron. Tržič: Učila International.
- Pew Research Center.** 2012. The World's Muslims: Unity and Diversity. Domača stran. 9. 8. <https://www.pewresearch.org/religion/2012/08/09/the-worlds-muslims-unity-and-diversity-executive-summary/> (pridobljeno 22. 4. 2024).
- Rouhani, Mohammad Hossein, in Leila Azadbakht.** 2014. Is Ramadan fasting related to health outcomes? A review on the related evidence. *Journal of Research Medical Science* 19/10: 987–992.
- Šterbenc, Primož.** 2011. *Zahod in muslimanski svet: Akcije in reakcije*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Türkan, Ahmet.** 2023. Religion and Religious Life in Turkey. *Edinost in dialog* 78/1: 95–114. <https://doi.org/10.34291/edinost/78/01/turkan>.
- Uhan, Samo, Brina Malnar, Slavko Kurdija, Mitja Hafner Fink in Vlado Miheljak.** 2017. *Slovensko javno mnenje 2017/1 (SJM 17/1), Evropska raziskava vrednot*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. <https://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/?language-sl> (pridobljeno 17. 1. 2021).
- World Values Survey (WVS).** 2007. Domača stran. <http://www.worldvaluessurvey.org/services/index.html> (pridobljeno 4. 8. 2020).
- Zadrožna, Anna.** 2013. »I am Muslim but I am the European One«: Contextual Identities among Muslims from Western Macedonia in Everyday Practices and Narratives. *Antropological Journal of European Cultures* 22/2: 35–52.

